ELECTRICITEITSTARIEVEN EN VERVANGINGSWAARDE

(Slot)

door T. Koopman

Electriciteitsnota.

Na deze beschouwing over de economische constellatie der electriciteitsbedrijven kunnen wij de strekking der electriciteitsnota beoordelen.

Dat de gevaren van de geschetste mogelijke ontwikkeling onderkend zijn en dat men deze risico's van een dusdanige belangrijkheid acht, dat maatregelen ter voorkoming van een verdere ontwikkeling in die richting nodig waren, blijkt wel uit de inhoud van de aan de Tweede Kamer voorgelegde Nota nr. 2300.

Wij kunnen gevoeglijk aannemen, dat tegen de in deze Nota verwerkte opvattingen en maatregelen grote weerstanden gerezen zijn. Wij menen, dat de electriciteitsbedrijven de Minister dankbaar moeten zijn, dat de weg ter verandering van, in een funeste richting dwingende, factoren met de aangekondigde maatregelen is geopend. Bij aandachtige lezing der Nota is het opvallend, dat in ruime mate aandacht is besteed aan de dreigende financieringsmoeilijkheden. Wij menen echter te mogen veronderstellen, dat deze desalniettemin als van secundaire aard beschouwd zijn. Bij een vorige gelegenheid zegt de Minister, dat de kostprijs theoretisch steeds op de vervangingswaarde moet worden gebaseerd, terwijl wij in de Nota de opmerking vinden: „dat de electriciteitstarieven als geheel op een zowel bedrijfseconomisch als nationaal-economisch opzicht verantwoord niveau worden gebracht; hetgeen betekent, dat de tarieven zodanig zullen moeten worden verhoogd, dat de electriciteitsproductie- en distributiebedrijven een voldoende opbrengst ontvangen om daaruit te kunnen bestrijden de afschrijvingskosten, gebaseerd op een normale afschrijvingsperiode van de kapitaalgoederen op basis van de vervangingswaarde, terwijl daarboven een redelijk rendement op het in deze bedrijven geïnvesteerde kapitaal dient te worden verkregen”.

Hieruit trekken wij de conclusie, dat de principiële bedrijfseconomisch juiste kostprijsofbouw als achtergrond voor de electriciteitsnota verre prevaleert boven bestaande en verwachte financieringsmoeilijkheden. Wij kunnen gevoeglijk onderschrijven, dat uit een oogpunt van nationaal-economische belangen ook andere dan bedrijfseconomische factoren bij het bepalen van het overheidsstandpunt van doorslaggevende aard kunnen zijn.

Wanneer dan echter het complex van verschillende belangen toestaat een principieel juist standpunt in te nemen, dan kan het in de kringen der bedrijfseconomen niet anders dan verheuging wekken, wanneer deze Minister zich principieel op het standpunt stelt, dat een juiste kostprijsberekening gebaseerd dient te zijn op de vervangingswaarde. Men dient echter wel onder ogen te zien, dat de constellatie van de zeer kapitaalintensieve electriciteitsbedrijven met een gedeeltelijk zeer elastische omzet bij uitstek geschikt is als object ter demonstratie, tot welk een funeste ontwikkeling een tariefscalculatie, die niet gebaseerd is op vervangingswaarde, kan voeren.

In aanmerking genomen, dat de logische en wetmatige ontwikkeling, wanneer men de samenwerkende factoren niet kan beïnvloeden, niet blijvend verwrongen kan worden, rijst de vraag, of ten aanzien van de

electriciteitsbedrijven deze maatregelen tijdig geannonceerd zijn, of ze volledig en afdoende zijn en of de motivering der maatregelen in het algemeen als juist wordt aanvaard.

Bezien wij deze vragen thans vanuit bedrijfseconomisch standpunt, dan moeten wij tot de volgende beantwoording komen.

In onze beschouwingen over de ontwikkeling van de omzet na 1945 zijn wij tot de conclusie gekomen, dat in het algemeen van belangrijke overbezetting sprake is. Het is afhankelijk van de mate waarin de omzet reageert op tariefsverhoging, of het aanwezige en bestelde en in aanbouw zijnde productie- en distributiepotentieel de eerste jaren normaal bezet zal zijn, of dat een onderbezetting zal ontstaan. De mate echter, waarin de omzet reageert, is weer afhankelijk van de tariefstelling zelf. Het is voor de leiding der electriciteitsbedrijven wel bijzonder moeilijk te beoordelen, bij welke tariefstelling een normale bezettingsgraad wordt bereikt en of deze tariefstelling dan voldoet aan de door de Minister gestelde eisen. De commerciële beoordeling van tarieven en markt en de berekening van een optimale opbrengst spelen in de tariefsbeoordeling een grote rol en het is met het oog hierop dat in de Richtlijnen van de Directeur-Generaal van de Energievoorziening, welke op grond van de Electriciteitsnota zijn verstrekt, ruimte is opengelaten om ten aanzien van de tariefsvaststelling ook aan andere overwegingen dan kostprijsoverwegingen invloed toe te kennen. Rekening houdend met het feit, dat deze mogelijkheden zeker bij het intreden der omzetstijging van kleinere omvang waren dan thans, moeten wij tot de conclusie komen, dat vanuit een bedrijfseconomisch en bedrijfsleidingsstandpunt bezien, de aangekondigde maatregelen beter in de jaren 1948 resp. 1949 hadden kunnen komen.

Ten aanzien van de vraag, of de aangekondigde maatregelen een volledige doorberekening van de vervangingswaarde toelaten, dienen wij in de eerste plaats te verwijzen naar de beperking, welke in de Electriciteitsnota is gesteld ten aanzien van de verhoging der tarieven voor kleinverbruikers.

In de op de Electriciteitsnota gevolgde prijzenbeschikking lezen wij:

„De prijs, welke voor het leveren van elektrische energie aan kleinverbruikers, per periode, liggende tussen twee opeenvolgende meteropnemingen, ten hoogste in rekening mag worden gebracht, is die, welke de som is van de navolgende onderdelen:

- a. voor vergoedingen: de bedragen, welke voor een soortgelijke levering aan de betrokken kleinverbruiker op 15 October 1951 hoogst toelaatbaar waren of zouden zijn geweest, vermeerderd met 25 %;
- b. voor het primaire verbruik: per kWh de prijs, welke voor een soortgelijke levering aan de betrokken kleinverbruiker op 15 October 1951 hoogst toelaatbaar was of zou zijn geweest, met dien verstande, dat, indien aan de betrokken kleinverbruiker voor elektrische energie voor woningverlichting en huishoudelijke doeleinden, ongeacht de prijs voor het primaire verbruik, verschillende prijzen in rekening worden gebracht, de hoeveelheid kWh primair verbruik in mindering moet worden gebracht van de hoeveelheid kWh van de hoogste prijs en, voor zover de laatste hoeveelheid minder is dan de hoeveelheid kWh primair verbruik, van de hoeveelheid kWh van de naast lagere prijs, en zo vervolgens;
- c. voor het overige verbruik: per kWh de prijs, welke voor een soortgelijke levering aan de betrokken kleinverbruiker op 15 October 1951 hoogst toelaatbaar was of zou zijn geweest, vermeerderd met 25 %”.

Wij mogen aannemen, dat deze begrenzing om sociale redenen is geschied, doch wij zouden ons in de verdere beschouwing kunnen afvragen of de commercieel als toelaatbaar beoordeelde tarieven boven deze 25 %grens liggen. Het is te betreuren, dat naast het invoeren van een begrenzing van de tarieven op commerciële overwegingen, de uitwerking van het vraagstuk der in de kostprijs op te nemen rente niet voldoet aan de bedrijfseconomisch te stellen normen (zie blz. 331). Indien en voor zover dit veroorzaakt is door een streven tot begrenzing der verhoging is hier een zelfs volkomen overbodige complicatie ontstaan, daar de reeds genoemde „andere overwegingen” voldoende begrenzingsmogelijkheid hebben opengelaten. Afgezien van de bijzondere bepaling, dat 240 kWh tegen het volgens de voorheen geldende prijsbeheersingsnormen toelaatbare tarief moesten worden verkocht en dus bleven buiten de verzwarening ten gevolge van de overgang van historische kostprijscalculatie naar vervangingsprijscalculatie, zijn de geannonceerde maatregelen door het beperkende voorschrift van 25 % en het openlaten van de mogelijkheden tot beperking op andere overwegingen, verre van volledig.

Wij menen te mogen veronderstellen, dat gemiddeld niet meer dan 50 % der kostprijsverhoging door de nieuwe tarieven wordt opgebracht.

Ten aanzien van de derde vraag of de motivering der maatregelen in het algemeen is aanvaard, kunnen wij slechts wijzen op de reacties in pers en openbare vergaderingen, welke er wel op wijzen, dat in het algemeen gesproken de vervangingswaarde-theorie als basis voor de kostprijs, zijnde het bij de ruil gebrachte offer, niet wordt begrepen. Ingang heeft slechts gevonden in een wijdere kring dan die der bedrijfseconomen, het hanteren der vervangingswaarde uit financieringsoogpunt, waarbij dan bestreden wordt, dat het hanteren der vervangingswaarde uit een financieringsoogpunt voor de geconcessioneerde (monopolie-) bedrijven noodzakelijk zou zijn. Uit een meer algemeen economisch oogpunt bezien aanvaardt men eveneens de achtergrond der Nota als een financieringsvraagstuk en men betreurt het, dat de huidige generatie de vermogens moet samenbrengen, welke nodig zijn voor toekomstige investeringen. Wij menen wel te mogen aannemen, dat men hiermede meer het oog heeft op uitbreidingen dan op de vervanging van het voor de huidige productie slijtende actief. Het inzicht, dat de versleten productiecapaciteit datgene waard is, wat bij een doorgaande productie voor de noodzakelijke aanvulling moet worden betaald, ontbreekt of wordt achtergesteld bij het belang der financieringsmoeilijkheden. Daarnaast wordt veelal niet voorzien, dat aanwending van vrijgekomen afschrijvingsmiddelen voor uitbreidingsfinanciering slechts een tijdsverschuiving voor de vraag op de kapitaalmarkt betekent.

De aanwijzingen, welke in de Nota worden gegeven voor de kostprijsberekening, zijn zeker geen uitputtende richtlijnen, doch betreffen slechts de punten, waar afwijking wordt gewenst van de tot nu toe gevolgde methode. Deze zijn:

- a. kapitaalslasten en afschrijving naar vervangingswaarde van de duurzaam slijtende productiemiddelen;
- b. rente op het in de bedrijven geïnvesteerde kapitaal tegen een norm van 5 %.

Het is op deze punten, dat in de Richtlijnen van de Directeur-Generaal een nadere instructie wordt uitgewerkt.

Wij halen deze als volgt aan:

„1. Afschrijvingen.

Afschrijving naar vervangingswaarde wil zeggen, dat de afschrijvingen, voor de kostprijscalculatie, moeten worden gebaseerd op de op het ogenblik van het maken van de calculatie geldende aanschaffingswaarde van een productie- en distributieapparaat, dat, als het nieuw moest worden gemaakt, op de meest economische wijze de diensten zou kunnen bewijzen, die worden verlangd, d.w.z. geschikt zou zijn voor de distributie en aflevering, c.q. ook productie, van de in het voorzieningsgebied benodigde elektrische energie. Dit theoretische apparaat kan min of meer afwijken van het werkelijk bestaande, is er aanleiding te verwachten, dat tussen de kosten van beiden op basis van de huidige prijzen, een belangrijk verschil zal bestaan, dan kan de berekening worden gebaseerd op theoretische, normatieve cijfers in plaats van op een herwaardering van het werkelijk bestaande apparaat. Ook bij herwaardering van de werkelijk aanwezige bedrijfsmiddelen zal echter rekening moeten worden gehouden met de positieve en negatieve correcties, die eventueel nodig zijn wegens bestaande verschillen tussen hetgeen aanwezig is en hetgeen vereist zou zijn (ontbreken van reserves, historisch gegroeide, maar in beginsel minder economische inrichting enz.). Aangetekend zij nog, dat de voor de kostprijscalculatie vereiste berekening onafhankelijk is van de omstandigheid, hoe ver de werkelijk aanwezige productie- en distributiemiddelen reeds zijn afgeschreven.

De wens, de afschrijvingen te baseren op normale afschrijvingstermijnen, houdt in, dat de termijnen in genoegzame mate rekening dienen te houden met zowel de technische slijtage als het risico van economische veroudering.

In den regel zullen de tot dusverre algemeen gebruikelijke termijnen aan deze eis voldoen.

2. Rente.

Als bedrag, waarover de rente, naar een rentevoet van 5 %, wordt berekend, kan worden genomen het gemiddelde bedrag over het beschouwde jaar van de in totaal geleende, nog niet afgeloste gelden, vermeerderd met het eventuele aandelenkapitaal, gewaardeerd tegen emissiekoers (dat zal hier in den regel zijn de nominale waarde) en de eventueel aan de financiering van het bedrijf deelnemende reserves. De rente wordt dus niet berekend naar het werkelijk uitgegeven bedrag aan rente en dividend, doch op basis van 5 % over de som van de genoemde financieringsmiddelen”.

Afschrijvingen.

Bezien wij eerst het gestelde omtrent de afschrijvingen, dan kunnen wij constateren, dat in de Richtlijnen voor het bepalen van de omvang van het productieapparaat, waarmee in de kostprijsberekening mag worden gerekend, enige methodes zijn aangegeven, waarin het streven naar het bepalen van hetgeen inhaerent is aan een efficiënte productie tot uiting komt. De mogelijkheid is opengelaten voor de waardering van mee-producerende, in de boekhouding reeds afgeschreven activa. De mogelijkheid is eveneens opengelaten voor bijtelling van ontbrekende — echter voor een normale veilige productie en distributie noodzakelijke — activa, terwijl tenslotte de mogelijkheid is opengelaten om correcties aan te brengen voor bestaande activa, welke echter niet in de meest economische opbouw van productie- of distributieapparaat passen. In zoverre komen

de richtlijnen overeen met hetgeen nodig is voor de berekening van de normatieve kostprijs.

De werkwijze, volgens welke de met deze *omvang* overeenkomende *bedragen* worden vastgesteld kan verschillend zijn. De mogelijkheid bestaat om de bestaande activa via prijsindices te herleiden tot een bepaald jaar en deze eveneens met prijsindices om te rekenen naar de huidige vervangingswaarde. Eveneens is het mogelijk gelijksoortige eenheden te combineren tot totalen van een gelijk karakter. Vooral voor de distributienetten, waar men dan het net per km van een bepaalde capaciteit en constructie in één keer kan omrekenen tegen de huidige aanleg kosten, is dit een logische werkwijze.

Een derde mogelijkheid wordt geschapen door het gebruik van normatieve investeringscijfers per capaciteiteenheid. Ofschoon voor de productiebedrijven bruikbaar, liggen deze cijfers voor de distributienetten, afhankelijk van de regionale omstandigheden, zo ver uiteen, dat het voor het berekenen van de waarde der transportcapaciteit niet de aangewezen weg moet worden genoemd.

De bovengeschetste wijze van bepalen van de *omvang* van het aan de productie inhaerente vermogen, de wijze waarop de *waarde* van de aldus vastgestelde omvang wordt bepaald, geeft de bedrijfseconoom de voldoening, dat hiermede een juiste toepassing der theorie is nagestreefd.

Gecombineerd met het voorschrift, dat de hoogte der afschrijvingen moet worden bepaald aan de hand van de technisch-economische levensduur en rekening houdend met het feit, dat voor de verbindingen op zeer hoge spanning (25 en 50 kV), de economische levensduur kort kan zijn, zien wij een samenstel van richtlijnen voor de bepaling van de lasten van het slijtende, aan de productie deelnemende actief, dat overeenkomt met hetgeen nodig en gewenst moet worden geacht.

Rente.

De richtlijnen voor de tweede component, bij het bepalen van de kapitaalslasten, het rentebestanddeel voor de kostprijs, kan ons echter minder bekoren. Zo ooit een bewijs moet worden gezocht, dat een samenstel van goedbedoelde maatregelen tot ontsporing kan leiden, dan kan de toekomstige bedrijfseconoom met succes grijpen naar de wijze, waarop thans voor de tariefcalculatie der electriciteitsbedrijven de rentekwestie is geregeld. In de Electriciteitsnota stelt de Minister dat opgenomen moet worden:

„een redelijk rendement op het in deze bedrijven geïnvesteerde kapitaal”.

Voor de rentevoet wordt dan zonder differentiatie 5 % bepaald. De uitwerking van dit vraagstuk is aan de hand van het voorschrift uit de Nota, dat de technische bijzonderheden in overleg tussen het Directoraat-Generaal voor de Energievoorziening en de electriciteitsbedrijven in de z.g. richtlijnen zullen worden geregeld, vastgelegd op de wijze zoals op bladz. 334 reeds is aangehaald. Daar in de Nota reeds een niet gedifferentieerde rentevoet is vastgelegd, beperkt het vraagstuk zich tot de bepaling van de *omvang* van het kapitaal en de tijdsduur, waarop deze rentevoet dient te worden toegepast.

Terwijl thans toch wel algemeen aanvaard wordt, dat de rente in de kostprijs niet beschouwd kan worden als een zelfstandig element, doch als een element gebonden aan de aan de productie medewerkende kapi-

taalgoederen van verschillende aard, is bij de Electriciteitsnota voor de bepaling van de „omvang” verband gelegd met de creditzijde van de balans. Van een bedrijfseconomisch standpunt bezien, had verwacht mogen worden, dat verband gezocht zou zijn met de debetzijde van de balans. Het is immers de debetzijde (in verband met eventuele corrigerende posten uit de creditzijde) welke de specificatie aangeeft van de aan de productie medewerkende kapitaalgoederen, terwijl men aan de creditzijde vermeld vindt de bronnen, waaruit het vermogen eenmaal in het verleden is geput. Dat dit verleden niet meer overeen behoeft te komen met de werkelijke stand van zaken — t.w. dat nog bronvermeldingen kunnen bestaan, terwijl het daarmee overeenkomende vermogen verdwenen kan zijn — is wel duidelijk. De band van de rente met het actief bepaalt tevens de functie en het al of niet duurzame karakter van de investering, terwijl de band met de aanduiding van de bron slechts de duurzaamheid van het ter beschikking stellen aangeeft. Wij willen niet nalaten ons te beroepen op een schrijver van naam en citeren uit het bekende boek van Prof. H. J. van der Schroef: „De leer van de kostprijs” het volgende:

„Terecht stelde Limperg echter vast dat de rente niet als een zelfstandige kostencategorie kan worden beschouwd. De rentekosten staan niet naast de overige categorieën, zijn oorzakelijk met de kostensoorten verbonden en maken deel daarvan uit”. Reeds in het voorgaande wezen wij er op, dat de kosten niet alleen gevolgd worden door de offers, welke voor de vervanging van de bij de voortbrenging verbruikte productiecapaciteit moeten worden gebracht, maar mede door de offers voor het beslag op het vermogen, dat in die productiemiddelen is opgesloten”.

Daar de tekst van de richtlijnen (zie bladz. 334) verwijst naar „eventueel aan de financiering aan het bedrijf deelnemende reserves” wordt een nieuwe moeilijkheid geopend door de introductie van het begrip „financiering” in dit verband. Een nadere uitleg introduceerde wederom een nieuw begrip, namelijk: de rentevoet wordt berekend over de geleende bedragen, voor zover deze nog niet zijn afgelost, over het eventuele aandelenkapitaal, over hetgeen meer is afgeschreven dan afgelost en dergelijke, *werkelijke aan het bedrijf toegevoegde middelen*. Het is maar een kleine stap om de toevoeging: „werkelijk aan het bedrijf toegevoegde middelen” te beschouwen als een nadere definiëring van „financiering” en daarmee wordt wederom een stap gezet op het hellende vlak dat ons ten aanzien van de rente als kostprijsbestanddeel steeds verder afvoert van hetgeen de bedrijfseconomie leert.

Het behoeft naar mijn mening geen betoog, dat, zoals in bedoelde uitleg is geschied, het niet juist is te zeggen, dat van financiering slechts sprake kan zijn, indien daarvoor middelen zijn toegevoeld en zeer zeker niet wanneer het gaat om bepaling van de aan de financiering deelnemende reserves. Evenmin behoeft het betoog, dat juridische veranderingen als afstempeling van aandelenkapitaal of herkapitalisatie aanleiding mogen zijn tot verandering van de omvang van het vermogen, waarover rente in de kostprijs moet worden opgenomen. De gevolgde beperking van de reserves voor de vaststelling van de omvang van dit vermogen, leidt tot de consequentie dat juridische veranderingen bij de gegeven constructie wel verandering brengen.

Een enkele opmerking tot welke bedrijfseconomisch onaanvaardbare consequenties de keuze van de financieringsbronnen voor de bepaling van de omvang van de rentelast, aanleiding geeft, mogen hieronder volgen.

De herwaarderingsreserve als zichtbaar gemaakte tegenpost van het waarde-accrès der activa vertegenwoordigt een zeer reële en in bedrijf aanwezige waarde. Desalniettemin zijn voor deze waarde geen middelen aan het bedrijf toegevloeid. Op het moment, dat de waarde aanwezig is in het bedrijf wordt hierover dus geen rente in de kostprijsberekening opgenomen. De toekomstige afschrijvingen der geherwaardeerde activa komen ten laste van de verlies- en winstrekening. Zij zijn gedekt uit de opbrengst en men kan dus stellen, dat hiervoor middelen aan het bedrijf zijn toegevloeid. Deze afschrijvingen bestaan uit twee gedeelten en wel:

- a. een gedeelte toe te rekenen aan de historische kostprijs;
- b. een gedeelte toe te rekenen aan het verschil tussen vervangingswaarde en aanschaffingswaarde.

Nu zouden wij kunnen verwachten, dat voor de op de balans voor komende rekeningen, afschrijving en afschrijvingsherwaardering, rente wordt opgenomen, met een verwijzing naar het feit, dat middelen aan het bedrijf zijn toegevloeid.

Wie echter dit verdedigt, betoogt in wezen, dat *geen* rente mag worden opgenomen, *indien de waarde reël* in het bedrijf aanwezig is en voor de productie is geblokkeerd, doch dat *wel* rente berekend moet worden voor dat gedeelte, dat *uit het bedrijf verdwenen* is en in de productie is opgegaan.

Toch wordt aangevoeld, dat renteberekening over de balansrekening „normale afschrijving” niet juist is en men beperkt zich tot renteberekening over de balansrekening „afschrijving herwaardering”.

De vraag of de vrijgekomen middelen in het bedrijf een functionele taak hebben gekregen en of deze middelen duurzaam of niet duurzaam zijn vastgelegd, wordt niet onder ogen gezien.

Naast de herwaardering van oude activa kan men aantreffen een depreciatiereserve, vertegenwoordigende de balanscorrectie van een te duur aangeschaft actief. Deze reserverekening is een boeking van een verlies of een anticipatie op een verlies.

Indien zij ten laste van de verlies- en winstrekening gecreëerd is, zijn er middelen aan het bedrijf toegevloeid, men gaat nu de rente in de kostprijs opnemen over verliezen of verliesanticipaties, welke met een normale productie geen enkel verband hebben.

Naast deze bezwaren tegen de gegeven formuleringen — en de bovenstaande redeneringen zijn geen fantasiën — komt nog dat men over bedragen waarvan het financieringskarakter van korte duur is, een rentevoet in rekening brengt die slechts past bij vermogen van permanent of langdurig tijdelijk karakter.

Het is ten eerste te betreuren dat de richtlijnen ten aanzien van de rente als kostprijsfactor niet aansluiten bij de bedrijfseconomische opvattingen. Rest ons slechts de hoop, dat deze ontsporing op grond van zakelijke en reële argumenten van andere aard te verdedigen is geweest.

De introductie van de vervangingswaarde als grondslag voor een kostprijscalculatie voor tariefstelling heeft enig inzicht gegeven in de wijze waarop en de mate waarin de vervangingswaardetheorie als kostprijsbasis en de rente als kostprijsfactor worden beschouwd en aanvaard. De conclusies, die uit het verloop van deze introductie getrokken moeten worden, wettigen wel zeer de mening, dat er voor de bedrijfseconoom nog een zeer grote taak is weggelegd en dat er nog zeer veel zal moeten gebeuren, voordat aan de vervangingswaarde een ruimer bekendheid als principieel juiste kostprijsgrondslag ten deel is gevallen. Daarentegen

heeft het financieringsargument voor de toepassing der vervangingswaarde meer ingang gevonden, terwijl het toch uit de aard der zaak op reële wijze voor bestrijding vatbaar is.

De ontwikkeling bij de electriciteitsbedrijven en de prognose voor de verdere ontwikkeling waren aanleiding tot nieuwe prijsvoorschriften.

Uit de aard der zaak zijn de electriciteitsbedrijven als bijzonder kapitaalintensief, met een zeer elastische omzet en met een zeer variabele bezetting het meest geëigend om de gevolgen van een calculatie op basis van historische kostprijs, wanneer zich grote verschillen in het prijsniveau hebben voorgedaan, tot uiting te brengen.

Moge het inzicht groeien, dat dezelfde factoren in het gehele bedrijfsleven werkzaam zijn, ook al zijn daar de symptomen van de slepende ziekte die wij calculatie op aanschaffingswaarde zouden kunnen noemen, minder waarneembaar.